

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-788-468.6-055.2(497.4)"1843/1948"

Prejeto: 17. 1. 2018

Sestre usmiljenke v zdravstvenih ustanovah

KARLA PACEK

univ. dipl. zgodovinarica

e-pošta: karlapacek@gmail.com

Izvleček

Osrednji namen prispevka je na podlagi Provincialnega arhiva Slovenske province Družba hčera krščanske ljubezni, Provincialne kronike Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni in strokovne literature predstaviti bistvene vidike delovanj sester usmiljenk na področju zdravstva na Slovenskem med letoma 1843 in 1948. Delovanje sester usmiljenk je najprej predstavljeno z vidika njihove razpršenosti in številčnosti po zdravstvenih zavodih, pridobivanja strokovne izobrazbe in nabora delovnih mest. Nadalje so predstavljeni vzroki za ukinitve njihovih postojank pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej. Družbo je najbolj prizadela odločitev komunističnega režima, da morajo sestre usmiljenke zapustiti vse zdravstvene, vzgojne, šolske in večino socialnih zavodov ter nacionalizacija vsega Družbenega premoženja, kar je usmiljenkam v Sloveniji onemogočilo izpolnjevanje njim lastne karizme, ki je predvsem v nujenju pomoči bolnim, ubogim ali drugače prizadetim. Nazadnje je podrobneje opisan kolektiven odpust sester usmiljenk iz vseh slovenskih bolnišnic 8. 3. 1948. Za razliko od oblasti v Sloveniji so oblasti v Srbiji in Makedoniji, četudi del iste državne tvorbe, z odprtimi rokami in hvaležno sprejele pregnane sestre usmiljenke in jih zaposlile v zdravstvenih zavodih, ne da bi od njih zahtevale odpoved redovni identiteti.

Ključne besede:

Družba hčera krščanske ljubezni, sestre usmiljenke, zdravstveni zavodi, sestrske postojanke, izobrazba, delovna mesta, odpustitev

Abstract

SISTERS OF CHARITY IN HEALTH CARE INSTITUTIONS

The main purpose of this article is to present the vital aspects of Sisters of Charity function in health care on Slovenian territory between 1843 and 1948 on the basis of the Provincial Archives of the Slovenian province the Company of the Daughters of Christian Love and scientific literature. The operation of Sisters of Charity is first presented with regard to their dispersion and large number in health care institutions, acquiring professional education, and set of posts. Furthermore, the reasons for the abolishment of their outposts before, during and after the second world war are introduced. The Company was significantly affected, firstly by the decision of the Communist regime that Sisters of Charity must leave all health care, care and educational institutions, and social institutions, and secondly by the nationalisation of all their assets which made it impossible for them to continue fulfilling their own charisma, primarily helping the sick, the poor or otherwise affected people. Finally, a detailed description of the collective discharge of

Key-words:

the Mežiška Valley, 1941-1945, German occupation, Carinthia, Upper Carniola, Lower Styria, archives

Sisters of Charity from all Slovenian hospitals on March 8th, 1948 is provided. Unlike the Slovenian authorities, Serbian and Macedonian authorities, albeit a part of the same state formation, welcomed the exiled sisters with open arms and employed them in health care institutions without demanding them to forgo monastical identity.

Družba hčera krščanske ljubezni

Francoza sv. Vincencij Pavelski (1581–1660) in sv. Ludovika de Marillac (1591–1660) sta leta 1633 ustanovila redovno skupnost, poimenovano Družba hčera krščanske ljubezni (dalje: Družba), katere članice so znane kot sestre usmiljenke. Njihov glavni namen je nudenje telesne in duševne pomoči ubogim, bolnim ali kako drugače preizkušanim. Družba stoji na začetku razvoja modernih ženskih združenj, ki se posvečajo delu na karitativnem, socialnem in vzgojnem področju.¹ V zgodovini redovništva namreč sestre usmiljenke predstavljajo novost, saj so pred njeno ustanovitvijo ženski redovi delovali samo za samostanskimi zidovi.² Hčere krščanske ljubezni so bile prve redovnice, ki niso živele v samostanih, ampak v skupnostih, kar jim je omogočilo, da so neovirano pomagale ubogim na telesu in duhu. Sv. Vincencij Pavelski jih je opisal z naslednjimi besedami: »*Za samostan imajo le domove bolnikov in hišo, v kateri prebiva predstojnica, za celico najeto stanovanje, za kapelo župnijsko cerkev, za samostan križni hodnik mestne ulice, za klavzuro pokorščino, smejo hoditi le k bolnikom ali kamor jih kliče njihova služba, imajo za zamreženo okno Božji strah, za kopreno sveto skromnost in ne delajo drugih zaobljub, da zavarujejo svoj poklic, temveč samo vztrajno zaupajo v Božjo previdnost, ter prinašajo Bogu v dar vse kar so in kar mu v osebi ubogih v svoji službi storijo*«. ³ V prvih letih po ustanovitvi so svoje delo posvetile bolnikom po bolnišnicah in na njihovih domovih, skrbi za najdenčke, galjotom na galejah, poučevanju revnih in nepismenih deklic in ubogim starejšim. Njihovo število in delokrog sta se hitro širila. Sredi 17. stoletja je Družba že bila ugledna ustanova, ki je upravljala številne šole, sirotišnice, bolnišnice in zavetišča, začela pa se je širiti po Evropi. V številnih evropskih državah so postale glavne nosilke zdravstvene in socialne oskrbe v mnogovrstnih ustanovah, kar je veljalo tudi za Avstro-Ogrsko in v njenem okviru za slovenske dežele.⁴

Postojanke sester usmiljenk po zdravstvenih ustanovah na Slovenskem

Provincialni predstojniki so sestre zmeraj pošiljali tja, kjer je bila največja potreba za nudenje pomoči ubogim. Iz tega razloga niso delovale samo na zdravstvenem področju, ampak tudi na socialnem, vzgojno-izobraževalnem, družbenem in karitativnem področju. V slovenskem prostoru so bile tako poleg bolnišnic zaposlene v hiralnicah, invalidskih domovih, sirotišnicah, šolah, vrt-

¹ Kolar: *Iskalci Boga*, str. 156.

² Gibson, Kneaves: *Moliti z Ludoviko*, str. 25–26.

³ Prav tam, str. 25.

Zaobljube sester usmiljenk niso večne, ampak enoletne. Družba ni redovna skupnost, ampak družba apostolskega življenja, ki sprejema življenje po evangeljskih svetih. Je papeškopravna institucija (potrjena od Svetega sedeža) in njeno vodstvo ni podvrženo jurisdikciji krajevnih ordinarijev. Kljub notranji samoupravi mora biti Družba na voljo pozivom krajevne Cerkve.

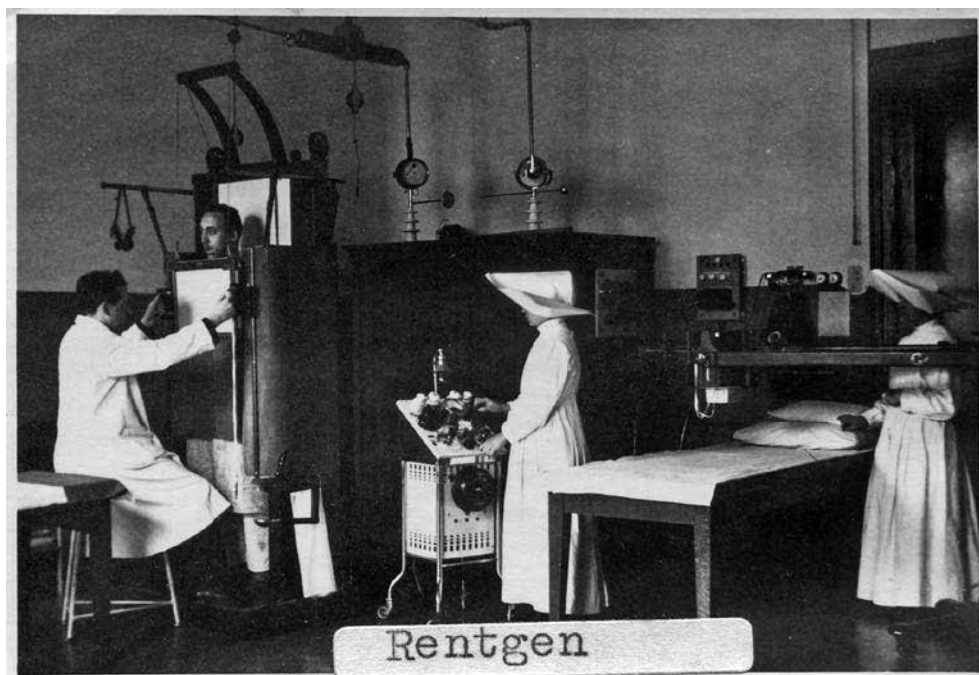
Glej: Rauh: *Zgodovina Slovenske province*, str. 17.

⁴ Kolar: *Iskalci Boga*, str. 212.

cih, mladinskih domovih, vodile so žensko kaznilnico, kuhale za najrevnejše v ljudskih kuhinjah ter vsestransko delovale in pomagale po župnijah.

Na Slovenskem so začele delovati leta 1843, ko so prevzele strežbo bolnikov v mariborski bolnišnici. Tedaj se še niso imenovalе sestre usmiljenke, ampak vincentinke,⁵ ki so se leta 1850 pridružile Družbi hčera krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega in novoustanovljeni graški provinci. Leta 1852 so prišle v Ljubljano, kjer so prevzele strežbo bolnikov v mestni ubožnici, pomoč bolnim na domu in obiskovanje kaznjenk, leta 1855 pa strežbo bolnikov v novoustanovljeni mestni bolnišnici. Po začetnih težavah se je število sester in zdravstvenih zavodov, kjer so delovale, le še povečevalo. Med letoma 1843 in 1948 so delovale v 30 zdravstvenih zavodih. Na predvečer izbruha druge svetovne vojne je tedanja Jugoslovanska provinca štela 1239 sester, zdravstvenih zavodov, kjer so delovale, pa je bilo 20.

Izredni rasti Družbe na Slovenskem lahko sledimo s prebiranjem njene kronike. Leta 1875 so začele delovati v umobolnici na Studencu in bolnišnici v Celju, leta 1876 v bolnišnici na Ptuju in v Trbovljah. Leta 1878 so jih zaposlili v brežiški bolnišnici, leta 1880 v otroški bolnišnici v Ljubljani, leta 1897 v bolnišnici v Slovenj Gradcu, leta 1899 v krški bolnišnici, leta 1904 v postojnski bolnišnici, leta 1908 v ženski bolnišnici v Novem mestu, leta 1920 v Oskrbovalnici za matere oz. dojenišnici v Ljubljani, bolnišnici v Pliberku in vojaški bolnici v Celju, leta 1921 v rudarski bolnišnici v Kočevju, leta 1922 v umobolnici na Poljanskem nasipu v Ljubljani, leta 1923 v bolnišnici za ženske bolezni v Ljubljani in začasni vojaški bolnišnici v Mariboru, leta 1925 v bolnišnici v Idriji in znova v bolnišnici v Trbovljah, leta 1927 v bolnišnici v Rakitni, leta 1928 v bolnišnici v Črni pri Prevaljah, leta 1932 na ginekološko-porodniškem oddelku v Mariboru, leta 1932 v bolnišnici za duševne bolezni v Novem Celju, leta 1938 na Banovinskem zavodu za raziskovanje in zdravljenje novotvorb v Ljubljani (leta 1946 preimenoval v Onkološki inštitut) in leta 1944 v bolnišnici v Novem mestu in ponovno

Sestre usmiljenke med delom v rentgenski sobi Sanatorija Leonišče. Vir: Fotoarhiv Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni.

⁵ Kongregacija usmiljenih sester iz Strassburga.
Glej: Rauh: *Zgodovina Slovenske province*, str. 36.

*Terapevtska soba v brežiški bolnišnici.
Vir: Fotoarhiv Slovenske province Družbe hčera
krščanske ljubezni.*

v bolnišnici v Idriji. Zaposlene so bile tudi v Sanatoriju Leonišče, ki je bil v lasti Družbe.⁶

Večino bolnišnic so ob svojem prihodu našle neurejene, zanemarjene, onesnažene, prostori so bili vlažni in zasteničeni, bolniška oprema pomanjkljiva, perilo in obleke bolnikov raztrgane, primanjkovalo je jedilnega pribora in kuhinjske posode. Najprej so se lotile urejanja prostorov in čiščenja ter opravile dezinfekcijo, nato pa se posvetile bolnikom. Od uprav bolnišnic so vztrajno zahtevale izpolnjevanje higienskih standardov, dosegle nabavo bolnišnične opreme, perila in vsega, česar je primanjkovalo v kuhinji.

Število sester usmiljenk se je po bolnišnicah spreminjalo, večinoma se je število povečevalo glede na potrebe bolnišnic, ki so s prenovaми ali novogradnjami in napredkom medicine širile svoj delokrog oz. število specializiranih oddelkov.

Izobrazba sester usmiljenk

V 19. stoletju in na začetku 20. stoletja uprave bolnišnic za strežbo pri bolnikih niso zahtevale formalne zdravstvene izobrazbe. Sestre usmiljenke, ki so prevzele delo pri bolnih, so imele dokončano le osnovnošolsko izobrazbo. Strežbe bolnikom so se mlajše sestre učile od starejših ter od zdravnikov, ki so jim v večini radi priskočili na pomoč in jih poučili.

V dvajsetih letih 20. stoletja so vodstva zdravstvenih ustanov začela zahtevati medicinsko izobrazbo. Sočasno so sestre in vodstvo novoustanovljene Jugoslovanske province (1919) prepoznali pomen strokovne izobrazbe v razvijajočem se modernem svetu, zato so sestre v času med svetovnima vojnama načrtno in pospešeno pridobivale formalno izobrazbo na medicinskem področju.⁷ Provincialni predstojniki so uspešno sodelovali z državnimi ali banovinskimi organi z zdravstvenega področja in jih spodbujali k vpisovanju v zdravstvene šole in tečaje. V dvajsetih in tridesetih letih so obiskovale nekaj mesecev trajajoče tečaje ali dvoletne šole (Oblastna strežniška šola, Banovinska strežniška šola, Šola za bol-

⁶ Poslopje, zgrajeno leta 1894, je bilo sprva namenjeno sestriškim duhovnim vajam, nato pa se je v njem oblikoval dom za bolne in onemogle duhovnike. Leta 1900 je zavod dobil koncesijo za izvajanje samostojne zdravniške službe in se v naslednjih letih razvil v pomemben in ugleden sanatorij, katerega storitev se je med obema svetovnima vojnama posluževala tudi jugoslovanska kraljeva družina.

⁷ *Kronika HKL 1919–1930*, str. 35.

ničarje in bolničarke, zasebna bolničarska šola v Beogradu). Sestre z osnovnošolsko izobrazbo, ki so že bile zaposlene, so si naknadno pridobile zahtevana spričevala ali diplome, medtem ko so druge ob vstopu v Družbo najprej pridobile izobrazbo in se nato zaposlile. Do leta 1944 je imela večina po ljubljanskih bolnišnicah medicinsko izobrazbo,⁸ marsikatera med njimi pa dolgoletne ali pa več desetletij trajajoče praktične izkušnje pri delu z bolniki.

Resnična vrednost znanja in izkušenj sester usmiljenk na zdravstvenem področju se je pokazala po drugi svetovni vojni, ko je nova oblast neuspešno iskala pomanjkljivosti pri njihovi izobrazbi in delu, s katerimi bi opravičili njihovo odpustitev iz bolnišnic.

Poklici oz. delovna mesta sester usmiljenk

Delo sester usmiljenk v zdravstvenih ustanovah je mogoče razdeliti v dve skupini.⁹ V prvi se nahajajo poklici oz. delovna mesta z medicinskega področja, v drugi pa nemedicinskega področja. Ta delitev je potrebna, saj je njihovo delo presegalo zgolj strežbo bolnikov po bolnišničnih oddelkih in se je dotikalo tudi drugih del in opravil, ki so bila potrebna, da so zdravstvene ustanove lahko nemoteno delovale. Uprave bolnišnic so jih rade sprejele in zaposlile še na drugih delovnih mestih izven bolnišničnih sob, saj so bile vestne, pridne, delovne, natančne. Vse so opravljale z ljubeznijo in skrbjo, da služijo bolnim in trpečim. Kjer je njihovo delovno mesto to zahtevalo, so vodile tudi natančne popise, sezname in evidence.

Na medicinskem področju jih najdemo na naslednjih delovnih mestih: prva, glavna ali vodilna sestra, ki je praviloma bila tudi hišna predstojnica sestrske skupnosti; sestra pri bolnikih (nima formalne izobrazbe), bolničarka (ima formalno izobrazbo); anesteziistka; pri rentgenu; v lekarni; v laboratoriju; v ambulanti; nočna služba; na oddelkih: kirurški, sestra pri operacijah (nima formalne izobrazbe), instrumentarka (ima formalno izobrazbo), infekcijskem, internem, medicinskem, porodnem, ginekološkem, septičnem, očesnem, dermatološkem, urološkem,

Sestre usmiljenke v strežniški šoli v šolskem letu 1928/29. Vir: Fotoarhiv Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni.

⁸ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 113.

⁹ Delitev delovnih mest in njihov seznam je nastal na podlagi Kataloga zavodov in sester, ki se vodi in hrani v Provincialnem arhivu Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni v Šentjakobu ob Savi v Ljubljani, kjer je tudi sedež province.

Sestre usmiljenke v operacijski sobi bolnišnice v Mariboru. Vir: Fotoarhiv Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni.

Sestre usmiljenke med pranjem perila v krški bolnišnici. Vir: Fotoarhiv Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni.

otorinolaringološkem, nevrološkem, pljučnem, tuberkuloznem, ortopedskem.

Provincialno predstojništvo je z bolnišnicami, kjer so sestre usmiljenke bile zaposlene, sklepalo delovne pogodbe, kjer je bilo natančno določeno, katera opravila še prevzamejo ob strežbi bolnikov. Tako so preprečili preobremenitve pri delu,¹⁰ obenem pa oblikovali večjo skupino del in delovnih mest na nemedicinskem področju: v pisarni, skladišču, na vrtu, polju, pri gospodarstvu, v likalnici, pri hišnih opravilih, kuharice, pekariče, perice, šivilje, organistke, v obednici, pri porti, v zakristiji, pevke. Kjer so prevzele upravo zdravstvenih zavodov in kuhinje, so uredile tudi vrtove in polja, na katerih so pridelovale vrtnine in pozidale majhna ali večja poslopja, v katerih so redile perutnino in prašiče. Pridelke in vzrejene živali so uporabile pri pripravi hrane za bolnike, s tem pa so dokazovale svojo veliko gospodarnost in prizadevnost. O slednjem pričuje dejstvo, da je velikokrat bila ena sestra zadolžena za dve opravili in ponekod tudi tri.

V njihovem dolgoletnem delovanju v zdravstvenih ustanovah jih je kljub naklonjenosti in spoštovanju oblasti obiskalo nešteto komisij, inšpekcij in upravnikov, ki so preverjali njihovo delo. Obtožbe, ki so bile večinoma neutemeljene, so imele predvsem namen očrniti njih in njihovo delo. Očitani so jim malomarno delo, ponarejanje, oškodovanje zavodov, slabo in nezadostno oskrbo bolnikov itn. Toda vedno znova se je njihovo delo izkazalo za vredno zaupanja in spoštovanja.

Vzroki za ukinitve sestrskih postojank

Sestrške postojanke so po zdravstvenih ustanovah na Slovenskem delovale krajše ali daljše časovno obdobje. Ustanovljene so bile na pobudo in povabilo bolnišničnih uprav, ukinjene pa iz različnih vzrokov, ki so v nadaljevanju predstavljeni v treh sklopih: notranjih, narodnostnih in protiverskih.

Prvi sklop vzrokov izvira iz različnih okoliščin znotraj zavodov. Med njimi najdemo nesoglasja in nezadovoljstvo med upravniki in sestrami usmiljenkami. Takšen primer je vojaška bolnišnica v Mariboru, kjer so bile sestre zaposlene le eno leto.¹¹ Bolnišnice, ki so bile namenjene določeni skupini bolnikov, so bile primorane ob upadanju števila bolnikov zmanjšati število bolničarskega osebja. Iz tega razloga so bile v

¹⁰ *Kronika HKL 1919–1930*, str. 339.

¹¹ *Kronika HKL 1919–1930*, str. 160.

celjski vojaški bolnišnici¹² in rudarski bolnišnici v Kočevju¹³ prisotne le nekaj let. Zaradi nevdržnih razmer na delovnem mestu in delovne preobremenjenosti so zapustile bolnišnico bratovske skladnice v Trbovljah,¹⁴ namenjeno rudarjem in njihovim družinam. Če je zdravstveni zavod prenehal delovati, je sestrška postojanka bila zaprta. Tak primer je leteča bolnica v Rakitni,¹⁵ ki je bila namenjena bolnikom s kostno tuberkulozo in je delovala samo dve leti.

V drugem sklopu najdemo vzroke iz časa razkosa oz. okupacije slovenskega ozemlja pred drugo svetovno vojno in med njo. Slovenska narodnost sester usmiljenk v bolnišnici v Postojni¹⁶ in Idriji,¹⁷ ki sta se v letu 1920 znašli za rapalsko mejo, je postala moteča za italijansko oblast. Obe bolnišnici so zapustile, ker so bile slovenske narodnosti, govorile slovenski jezik in se niso hotele ločiti od jugoslovanske province in se priključiti torinski. V času druge svetovne vojne in nemške zasedbe slovenskega ozemlja sta bili ukinjeni dve bolnišnici. Bolniki iz bolnišnice za duševne bolnike Novo Celje so bili odpeljani v koncentracijska taborišča, kjer se je njihova pot končala v krematorijih.¹⁸ Bolnišnica je ostala prazna in nepotrebna in v takšnih razmerah so jo sestre zapustile. Bolnico Rdečega križa v Slovenskih Konjicah je pregledal nemški odbor iz Gradca in ugotovil, da ne ustreza predpisanim zdravstvenim zahtevam ter se odločil za njeno zaprtje.¹⁹

Tretji sklop vzrokov za ukinitve preostalih sestrskih postojank po zdravstvenih zavodih na Slovenskem pogojujejo razmere po drugi svetovni vojni. Sestre usmiljenke v svojih stanovskih oblekah, razpela in svete podobe v bolniških sobah, skupne molitve z bolniki, priprave na prejem poslednjih zakramentov, spodbujanje k verskemu življenju, vse to je postalo za povojno oblast moteče in nezaželeno. Odkrito in brez okolišenja se je odnos uprav bolnišnic in tudi oseba do sester usmiljenk po večini izrazilo spremenil. Postale so tarča nestrpnosti, opazk, groženj, preobremenjenosti z delom, brezbriznosti in neposrednih groženj, da jih bodo laizirali. Grožnje so se stopnjevale z napovedmi njihovega odpusta. Obiskovali so jih razni predstavniki oblasti in komisije ter pregledovali njihovo delo z namenom, da najdejo kakršen koli utemeljen vzrok za njihovo odpustitev. Preverili so vse diplome in ugotovili, da imajo celo sestre zaposlene v kuhinji zdravstveno izobrazbo. Prav tako so postale moteče hišne predstojnice; veliko jih je bilo odslovljenih ali zamenjanih.²⁰

Ob koncu leta 1945 je postalo jasno, zakaj jih še niso odpustili. Republiški minister za narodno zdravje dr. Marijan Ahčin je sprevidel, da vseh 500 sester usmiljenk, ki so stregle bolnikom ne more odsloviti sredi zime, saj zanje nima ustrezno usposobljenega nadomestnega kadra.²¹ Takoj po koncu vojne je nova oblast od sester zahtevala, naj zaprosijo za vstop v državno službo, sicer bodo razpisali prosta delovna mesta za njihovo delo. Toda vprašanje vstopa v državno službo in podpisa novih pogodb je ostalo odprto vse leto 1945. Šele po po-

¹² *Kronika HKL 1919–1930*, str. 190.

¹³ *Kronika HKL 1919–1930*, str. 191.

¹⁴ *Kronika HKL Predzgodovina 1843–1919*, str. 59.

¹⁵ *Kronika HKL 1919–1930*, str. 273.

¹⁶ *Kronika HKL 1919–1940*, str. 167.

¹⁷ *Kronika HKL 1931–1940*, str. 37–38.

¹⁸ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 21, 36.

¹⁹ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 36.

Na področju, ki so ga zasegle nemške nacistične oblasti na Štajerskem, Gorenjskem in v Zasavju, so bile vse redovne skupnosti ukinjene, njihovo premoženje zaplenjeno in namenjeno vojaškimi ter drugim nacističnim oblastem, redovniki in redovnice pa izgnani.

Glej: Kolar: *Redovne skupnosti*, str. 119.

Sestre usmiljenke predstavljajo v tem pogledu izjemo, saj so smele nadaljevati delo po bolnišnicah, v katerih pa so v času zasedbe delovali nemški zdravniki. Ti so jih poznali iz nemškega prostora, kjer so bile prav tako prisotne po bolnišnicah in so bile deležne njihove naklonjenosti.

²⁰ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 127.

²¹ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 127.

svetovanju provincialnih predstojnikov z ljubljanskim škofijskim ordinariatom ob koncu leta so lahko znova zaprosile za službo, v vmesnem obdobju pa jih je bilo veliko odpuščenih. Zgovorno je dejstvo, da v nasprotju s sestrami v Sloveniji tistim, ki so delovale v Srbiji in Makedoniji, ni bilo treba posebej prositi za vstop v državno službo. To je zahtevala samo slovenska oblast, katere delovanje je imelo izrazito protiversko motivacijo.²²

Dejansko se je odpuščanje sester usmiljenk po zdravstvenih ustanovah po korakih začelo kmalu po koncu vojne. Iz Splošne bolnice v Ljubljani²³ in Ženske bolnice v Ljubljani so bile prve brez razloga odpuščene že junija 1945.²⁴ Prva zdravstvena ustanova, ki je odslovila vse sestre hkrati, tj. 9. 10. 1945, je bila Umobolnica na Poljanskem nasipu.²⁵ Ubožnica v Japljevi ulici pod upravo Splošne bolnice je bila leta 1945 preurejena v izolirnico. Sestre usmiljenke so tam delovale od 5. 9. 1945 do 23. 4. 1946, ko so jo zapustile.²⁶ Decembra 1945 so bile v Splošni bolnici Maribor odpuščene tri sestre in njihova predstojnica.²⁷ Štiri sestre so 5. 2. 1946 zapustile bolnišnico v Idriji.²⁸ Sestre v Otroški bolnici so že proti koncu leta 1945 izvedele, da bodo kmalu morale oditi, kar se je zgodilo 15. 3. 1946.²⁹

Januarja 1946 se je odnos med provincialnimi predstojniki in republiškim ministrstvom za narodno zdravje zopet zaostрил. Obotavljanje, ali bodo sestre prosile za državno službo ali ne, je privedlo do razpisa vseh službenih mest sester usmiljenk po zdravstvenih zavodih v Sloveniji. Posledica tega je bila odpuščitev 157 sester 31. 1. 1946 iz zdravstvenih ustanov širom po Sloveniji: 108 iz zavodov v Ljubljani, 45 iz zavodov na Štajerskem (Brežice, Celje, Ptuj, Maribor, Slovenj Gradec, Vojnik), 4 iz Novega mesta. Vsaka je morala podpisati dekret o odpuščitvi brez navedbe vzroka in oditi. Iz spiska odpuščenih sester je razvidno, da je med njimi precej prvih sester na oddelkih in hišnih predstojnic,³⁰ saj je oblast motila njihova zvestoba provincialnim predstojnikom. Junija 1947 je njihov provincialni ravnatelj lazarist dr. Stanko Žakelj od vrhovnih predstojnikov iz Pariza dobil dovoljenje, da smejo sestre v bolnišnicah nositi civilno obleko, če je to pogoj, da ostanejo pri bolnikih.³¹

Operacijske sestre v Splošni bolnici v Ljubljani so bile v tistem času izrazito preobremenjene z delom. Nekatere so od prenapornega dela zbolele in prosile za dopust, pa jim ga niso dali, nekatere so bile potrebne operacije, pa jim ni bila dovoljena. Zato so se dogovorile in leta 1947 napravile skupno prošnjo za odpust iz službe. Uprava bolnišnice je prošnji ugodila, toda ker je to imela za sabotažo, so jih zaprli in zasliševali, nazadnje pa le izpustili.³²

Namera slovenske oblasti za odpust sester usmiljenk iz zdravstvenih zavodov je dobila epilog 8. 3. 1948, ko je Uprava za notranje zadeve v Ljubljani najprej poskrbela za zaprtje dr. Žaklja,³³ istega dne pa so sestre na podlagi od-

²² *Kronika HKL 1941–1950*, str. 128.

²³ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 134.

²⁴ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 134.

²⁵ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 134.

²⁶ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 134.

²⁷ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 141.

²⁸ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 162–163.

Do leta 1960 sta tam ostali dve sestri. Prva je odšla na Ponikve, druga v idrijski zdravstveni dom; od tu je potem obiskovala bolnike po domovih in jim stregla.

Glej: *Kronika HKL 1941–1950*, str. 163.

²⁹ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 163.

³⁰ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 154.

³¹ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 189.

³² *Kronika HKL 1941–1950*, str. 189.

³³ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 203–204.

Na montiranem procesu je bil dr. Stanko Žakelj 24. 9. 1948 obsojen na štiri leta in devet mesecev odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo državljanjskih pravic za eno leto.

Glej: Gajšek: *Slovenska provinca*, str. 144.

loka Ministrstva za notranje zadeve morale v 24 urah zapustiti vse zdravstvene zavode po Sloveniji. Lahko bi ostale v delovnem razmerju pod pogojem, da izstopijo iz Družbe, prekinejo stike s predstojniki in si priskrbijo civilno obleko. Vendar niti ena od njih ni sprejela ponujenih pogojev. Zgodilo se je prav nasprotno, tako kakor je zapisala kronistka Družbe: »[P]rav vse so pospravile svojo prtljago in odšle.«³⁴ Delo sester usmiljenk v zdravstvenih ustanovah po Sloveniji je tedaj za vselej prenehalo v naslednjih zdravstvenih zavodih: ljubljanski splošni in ženski bolnišnici, Onkološkem inštitutu in Sanatoriju Leonišče, mariborski splošni in ženski bolnišnici, v bolnišnici v Brežicah, Celju, Črni na Koroškem, Novem mestu, na Ptujju, v Trbovljah in Slovenj Gradcu. V množičnem odpustu je delo izgubilo 249 sester usmiljenk,³⁵ ki so skupaj s tistimi, ki so bile odpuščene že pred tem, predstavljale velik in pomemben delež zaposlenih v zdravstvenih ustanovah, predvsem pri negi in strežbi bolnikov, pa tudi na drugih delovnih mestih v zdravstvenih zavodih.

Sestre usmiljenke po množičnem odpustu

Leta 1948 je štela Jugoslovanska provinca 1046 sester. Med letoma 1945 in 1948 je bilo odpuščenih 616 sester, nekatere med njimi tudi dvakrat ali trikrat, saj so se zaposlile na drugi postojanki in tam bile zopet odpuščene. Število je le okvirno, saj vanj niso vštete tiste, ki so izgubile delo z odvzemom vse lastnine, in vseh zavodov na Slovenskem, ki so bili v lasti Družbe.³⁶ Marijin dom na Slomškovi, kjer je tedaj bila provincialna hiša, je postal 8. marca 1948 »podoben taborišču«. Po hodnikih in stopniščih so ležali kovčki, vreče in cule, majhni in veliki zavoji, škatle, torbe in potovalke, dežniki, ogrinjalke itd. Vrata k predstojnikom so bila ves dan odprta. Sestre so prihajale in odhajale. Večina jih je morala oditi domov ali k sorodnikom ali dobrim ljudem, kajti Marijin dom je bil premajhen, da bi mogel vse sprejeti.³⁷ Leta 1948 je izven skupnosti živelo 451 sester.³⁸ Razkropile so se po Sloveniji in nadaljevale z deli usmiljenja, v veliki meri ohranjale stike s provincialnimi predstojniki in hodile na letne duhovne vaje. Obiskovale so bolnike po domovih in jim stregle. Ljudje so jih vzljubili in v boleznih radi klicali na pomoč. Nova oblast je to težko gledala in jim očitala, »da so se kot ščurki razlezle po vsej Sloveniji«.³⁹

Izgon iz zdravstvenih in drugih zavodov in nacionalizacija vseh nepremičnin Družbe sta sestram skorajda v celoti onemogočila izpolnjevanje njim lastne karizme v povojni Sloveniji.⁴⁰ Le 52 bolnih in tiste, ki se niso imele kam zateči, so po odvzemu Marijinega doma v Ljubljani dobile v najem razpadajoči grad na Raki na Dolenjskem. Ob koncu leta 1948 je bilo v zaporih 12 sester, 74 v tuji-

³⁴ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 204.

³⁵ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 204.

³⁶ Rauh: *Zgodovina Slovenske province*, str. 84.

³⁷ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 205.

³⁸ Rauh: *Zgodovina Slovenske province*, str. 84.

³⁹ *Kronika HKL 1941–1950*, str. 206.

⁴⁰ Namen prvega sklopa ukrepov, ki jih je proti redovnim družbam izvajala povojna oblast, je bil onemogočiti delovanje redovnih ustanov (šol in drugih vzgojno-izobraževalnih ustanov, bolnišnic, raznih domov, tiskarn), temu pa so sledili ukrepi proti posameznikom z obrekovanjem, krivimi obtožbami in očitki reakcionarnosti v časopisih, kar je služilo ustvarjanju javnega mnenja in pripravi ljudi na izvedbo montiranih sodnih procesov. V prvem desetletju po drugi svetovni vojni so bile zatrte redovne skupnosti v Sloveniji ter Bosni in Hercegovini, kjer so mnoge redovnice in redovniki bili zaprti in obsojeni. Redovne izobraževalne ustanove so obstale samo na Hrvaškem. Od srede petdesetih let so se razmere začele izboljševati, kar je vplivalo na porast redovniških poklicev, še posebej na Hrvaškem in v Sloveniji.

Glej: Kolar: *Iskalci Boga*, str. 256, 277–278.

ni, 347 pa razkropljenih po drugih jugoslovanskih republikah.⁴¹ Iz spomina in zavesti ljudi je naglo izginilo dejstvo, da so sestre usmiljenke imele pomembno vlogo v zgodovini zdravstva na Slovenskem, saj so bile pred letom 1948 prisotne v večini slovenskih bolnišnic, za njihovo delovanje pa je bila značilna velika požrtvovalnost v povezavi z bogatim znanjem in izkušnjami.

Odločitve povojne slovenske oblasti v škodo sester usmiljenk in njim zaupanim bolnikom niso privedle do popolnega uničenja Jugoslovanske province. Hčere krščanske ljubezni so imele to srečo v nesreči, da so jih po pregonu v Sloveniji z odprtimi rokami sprejeli in zaposlili v bolnišnicah v Srbiji in Makedoniji, kjer jih je pestilo veliko pomanjkanje strokovno podkovanega zdravstvenega osebja.⁴² Kljub nekaterim poskusom bolnišniških uprav, da bi sestre stanovsko obleko zamenjale za laično, so po večini zdravstvenih zavodov delo opravljale v redovni obleki in kot katoliške redovnice v pravoslavnem in muslimanskem okolju razbijale verske predsodke, gradile ekumenske mostove⁴³ in si pri tamkajšnjem prebivalstvu pridobile zaupanje in spoštovanje.⁴⁴

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SpDHKL – Slovenska provinca Družbe hčera krščanske ljubezni

- ◉ Fotoarhiv Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni.
- ◉ Provincialni arhiv Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni.
- ◉ Provincialna kronika Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni.

LITERATURA

Gajšek, Lojze: *Slovenska provinca Misijonske družbe s skupnostjo lazaristov na Hrvaškem: lazaristi ob 90 letnici province (1919–2009) in ob 350-letnici smrti sv. Vincencija Pavelskega (1660–2010)*. Ljubljana: Misijonska družba – Slovenska provinca, 2009.

Gibson, Audrey Joan in Kneaves, Kieran: *Moliti z Ludoviko de Marillac*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2016.

Kolar, Bogdan: Redovne skupnosti v času razcveta in komunističnega zatiranja. V: *V prelomnih časih: Rezultati mednarodne raziskave Aufbruch (1995–2000): Cerkev na Slovenskem v času komunizma in po njem (1945–2000)* (ur. Kvaternik, Peter). Ljubljana: Družina; Teološka fakulteta, 2001, str. 113–138.

⁴¹ Rauh: *Zgodovina Slovenske province*, str. 84.

⁴² Družbena kronika hrani spomin na pomenljiv dogodek iz leta 1953: »Nekega dne je predstojnik enega od oddelkov bolnišnice v Peču pripeljal gosta in mu razkazal prostore. To je bil dr. Milan Perušek, pomočnik ministra za narodno zdravje dr. Ahčina. Dr. Perušek je v letih od leta 1946 dalje podpisal marsikateri odpust sester usmiljenk v Sloveniji. Začuden nad redom in čistočo po prostorih je vprašal gostitelja, kje je te sestre dobil. Predstojnik oddelka mu je odgovoril: 'O, to imamo pa po vaši zaslugi. Vi ste nam jih dali.' Dr. Perušek je razumel in se molče poslovil.« Prim.: *Kronika HKL 1951–1960*, str. 54.

⁴³ Jezuit p. Pavel Berden je v ekumenskih šmarnicah leta 1966 o usmiljenkah napisal: »Danes bomo tudi priporočili Brezmadežni naše usmiljenke, te zaslužne delavke na področju zблиževanja in na poti zedinjenja katoličanov in pravoslavnikov.« Glej *Kronika HKL 1951–1960*, str. 14.

⁴⁴ Slednje dokazuje tudi primer iz kosovske vasi Letnica s katoliškim prebivalstvom. Sestre usmiljenke so v tem odročnem kraju že pred drugo svetovno vojno vzpostavile zdravstveno ambulanto, zaradi česar so jih tam poimenovali "sestre doktorji". Ko so leta 1984 Letničani dobili državno ambulanto z zdravnikom, so vaščani kljub temu raje še naprej obiskovali sestrsko ambulanto.

Glej: Vončina: *Fotografi*, str. 116–117.

Kolar, Bogdan: Redovne skupnosti. V: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju* (ur. Metod Benedik, Janez Juhant in Bogdan Kolar). Ljubljana: Družina, 2002, str. 165–186.

Kolar, Bogdan: *Iskalci Boga*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2005.

Kronika HKL 1919–1930. Šentjakob ob Savi: Predstojništvo hčera krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega, 2011.

Kronika HKL 1931–1940. Šentjakob ob Savi: Predstojništvo hčera krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega, 2011.

Kronika HKL 1941–1950. Šentjakob ob Savi: Predstojništvo hčera krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega, 2011.

Kronika HKL 1951–1960. Šentjakob ob Savi: Predstojništvo hčera krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega, 2011.

Kronika HKL Predzgodovina 1843–1919. Šentjakob ob Savi: Predstojništvo hčera krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega, 2012.

Kronika HKL 1961–1970. Šentjakob ob Savi: Predstojništvo hčera krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega, 2016.

McKenna, Thomas: *Moliti z Vincencijem Pavelskim*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2015.

Rauh, Marta: *Zgodovina Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni (usmiljenih sester sv. Vincencija Pavelskega)*. Ljubljana: Diplomsko delo, 2000.

Vončina, Dejan: *Fotografi družine Bavec: 3 fotografije & 3 fotografi*. Ljubljana: Orbis, 2014.

SUMMARY

SISTERS OF CHARITY IN HEALTH CARE INSTITUTIONS

The Company of the Daughters of Christian Love or Sisters of Charity have been following the order given by St. Vincent de Paul and St. Louise de Marillac that a Christian must be characterised by active love centring on those most in need since 1633. Following this principle, they became the primary representative for health and social care, first in France and then in Europe and throughout the world, which also applied to Slovenian lands in Austria-Hungary. Since 1843, when they took up attending patients in Maribor hospital or since 1852 when they arrived in Ljubljana and took up attending patients in the city poor-house, they built and managed hospitals and cared for patients with astonishing selflessness. They commanded respect, they were wanted and appreciated by most doctors and patients despite occasional opposition, accusations, and defamation before the second world war. This was the case because they did their work meticulously, according to the rules, and with love towards those who suffered. Their work in hospitals surpassed simple patient attendance and reached almost every area needed for smooth running of institution, i.e. from management to care. At the beginning, Sisters of Charity had no formal education, they only had informal knowledge gained from older nurses and doctors. They recognised the need for formal education at the right time. In 1920s and 1930s, most Sisters of Charity acquired the required medical education. At the dawn of the second world war, the Company in Slovenian territory reached its peak: it counted 1239 sisters who were working in 20 health care institutions. Before, during and after the Second World War, Sisters of Charity outposts in health care institutions were abolished for different reasons: internal, national, and anti-religious. Fascist authorities in Primorska and Nazi occupying forces in Styria were responsible for the abolishment of a few Sisters' outposts in that area, while both were surpassed by the actions of Slovenian post-war authorities which, under anti-religious campaigns, decided to bar the Sisters of Charity

from working in all health care institutions. This kind of policy reached its zenith on 8 March 1948 when Sisters of Charity had to leave all Slovenian health care institutions within a day under the Decree of Republican Ministry of the Interior. In health care institutions, Sisters of Charity were completely replaced by secular medical personnel. At the same time, they were dismissed from every care and educational institution, and from most social institutions where they worked. At the end of 1948, all institutions and real estate properties previously owned by the Company were nationalised. Some Sisters of Charity made a life outside the community and worked to the best of their ability in their home environment, and the other Sisters of Charity went to hospitals in Serbia and Macedonia where they were employed in a pragmatic manner to compensate for the absence of professional health care staff. Despite national and religious differences, the authorities as well as population appreciated and respected the sisters, as they helped the poor indiscriminately and cooperated with other religious beliefs. The history of the Company after 1945 can thus be summarized by the conclusion that the Sisters of Charity were at the receiving end of two conflicting treatments by post-war authorities within the same country: While Slovenian republican authority almost completely prevented them from fulfilling their own charisma which could be a death blow to the Yugoslav province, the republican authorities in Serbia and Macedonia simultaneously welcomed them whilst respecting their monastic identity. Sisters of Charity did not limit their activities to health care, but were comprehensively implementing their main principle: active love for the poor, also in the new environment.